

Кітов М.Г. д. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії
Національного університету харчових технологій

Критичний характер філософського доробку В.І. Леніна

Кітов Микола Григорович
Китов Николай Григорьевич
Kitov Nikolay Grigorovich

Критический характер философского наследия В.И. Ленина **The Critical Nature of V.I. Lenin's Philosophical Heritage**

У тезах автор обгрунтовує позицію В.І. Леніна в суперечках з махістами стосовно теорії пізнання. Критика В.І. Леніна, як доказує автор, є принциповою, системною, комплексною, глибокою.

***Ключові слова:** теорія пізнання, “річ-в-собі”, революція в науці, “матерія”, принципи критики, діалектичний матеріалізм.*

Незважаючи на всебічний і ґрунтовний аналіз з різних філософських позицій стану матеріалістичної філософії в СРСР нагальною залишається проблема висвітлення критичного характеру ленінського філософського доробку до інших філософських течій, що і є метою даного виступу.

Відомо, що пізнання виступає єдністю двох складових частин – руйнації старого знання і створення нового. Завдання критики – відшукати помилки, свідомий обман і т.д., які подаються у формі знання. Цьому, здебільшого, і присвячені філософські праці В.І. Леніна.

По-перше, ленінська критика завжди є принциповою адже він осмислює висхідні методологічні принципи системи, що критикується, а не її окремі положення, відшуковуючи іманентну суперечність, котра притаманна висхідному принципу. Так, критикуючи Канта він знаходить внутрішню суперечливість кантівського розуміння “речі-в-собі”. Кант стверджує, що вона існує і водночас стверджує, що вона непізнавана. Проте судження про “річ-в-собі” як існуючу – вже є знанням про неї, адже в судженні мовиться про те, що вона є. А оскільки принцип є синтезуюче начало, котре лежить в основі теоретичної системи філософії і котре поєднує розрізнені складові знання в певну цілісність, то критика передбачає заміну внутрішньо суперечливого висхідного принципу новим несуперечливим і на його основі здійснення критичного переосмислення всієї системи філософського знання. Основним принципом матеріалістичної філософії є відношення природи до духу, матерії до свідомості, мислення до буття, котре виражається судженням: що є первинним. Цей принцип був сформульований ще Ф. Енгельсом, проте В.І. Ленін значно його поглиблює. Він чітко вказує, що абсолютна протилежність матерії і свідомості правомірна лише у рамках гносеології. Різні форми матеріалізму і визначаються тим, як вони витлумачують зміст термінів “первинне”, “вторинне”.

По-друге, ленінська філософська критика завжди є системною. На основі нового висхідного методологічного принципу він зокрема проводить критику всієї системи філософії махізму, а не окремих її положень. Принцип системності відіграє визначальну роль у процесі історичного розвитку теоретичної філософії. Він забезпечує концептуальність критики і перехід від однієї теоретичної системи до іншої. Саме розгорнута системна критика і приводить до виявлення недоліків попередньої системи і створення нової.

По-третьє, ленінська критика, будучи системною, носить *комплексний* характер. Тобто, вона не обмежується лише критикою філософських питань, а й переноситься на інші суспільні науки, оскільки марксизм складається з трьох складових частин. Особливо чітко комплексний характер ленінської критики простежується у відношенні до махізму, який проник у Росію в якості найсучаснішої філософії науки. Науковці, прихильники махізму, стверджували, що сучасне природознавство заперечує діалектику, оскільки ніяких суперечностей у природі не існує, а вони існують лише у сфері думки. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. у науці відбулася революція. Були відкриті рентгенівські промені (1895), явище радіоактивності (1896), подільність атому, електрон (1898). При вивченні властивостей електрона була встановлена залежність його маси від швидкості. Наукові відкриття у фізиці показали неправомірність використання застарілих понять, які були вироблені класичною фізикою, зокрема й поняття “матерія” як субстанції-речовини. Спекулюючи на цьому науковому факті, махісти оголосили, що терміни “буття”, “матерія”, “природа” – це лише пусті слова. Наука, мовляв, має справу лише з аналізом “комплексу відчуттів” окремої людини.

У чому ж полягає суть проблеми, з якої дискутує В.І. Ленін з махістами?

При осягненні зовнішнього світу реальним суб’єктом пізнання фактично виступає жива, тілесна, предметна людина, яка наділена багатьма сутнісними силами. Але специфіка теоретичного способу відношення людини до дійсності потребує зведення такої людини лише до суб’єкта (носія) пізнавальної діяльності, тобто лише до мислячо-діючої істоти. Отже, специфіка теоретичної свідомості полягає в тому, що, як писав К.Маркс, осягаюче в поняттях мислення є дійсна людина і через це тільки осягнутий в поняттях світ є дійсний світ. Тому *безпосереднім* об’єктом виступає не реально існуючий світ, а світ поданий людині у формах її чуттєвості. Тобто, реально існуючий світ для теоретика *безпосередньо* дійсно виступає як “комплекс відчуттів”. Можна погодитися навіть з тим, що наукові терміни *безпосередньо* позначають “комплекс відчуттів”. Саме це реальне відношення і фіксують махісти. Але не можна зупинятися на цьому, а потрібно йти далі і шукати джерело цього “комплексу відчуттів”, як воно змінюється чуттєвістю людини і фіксується у “комплексі відчуттів”, а “комплекс відчуттів” змінюється мисленням і “осідає” змістом в наукових термінах. Кольори, звуки тощо, які махісти називають першоелементами світу, насправді є “людськими мірками”, відчуттями, які виникають завдяки впливу зовнішнього середовища на органи чуттєвості людини в процесі предметно-практичної взаємодії людини з навколишнім світом. За

допомогою цих мірок людина і освоює навколишній світ. В.І. Ленін чітко вказує на чому ж конкретно “звихнулися” махісти – вони відчуття приймають не за зв’язок свідомості із зовнішнім світом, а за перегородку, стіну, яка відділяє свідомість від зовнішнього світу. Сутність кризи у новітній фізиці була насамперед методологічною. Вона полягала у ломці основних принципів і понять, які історично застаріли і за допомогою яких фізики не могли описувати зовнішній світ, що й приводить зрештою до заперечення існування об’єктивної реальності поза свідомістю, тобто заміні матеріалізму ідеалізмом і агностицизмом. Якщо раніше фізики вважали, що навколишній світ існує у формі речовини, що найдрібнішою матеріальною частинкою є атом, що він неподільний, то відкриття подільності атому і його корпускулярно-хвильової природи підштовхують їх до думки, що матерія зникає. Насправді ж зникає не матерія, а та межа, до якої ми знали матерію досі, зникають такі властивості матерії, які здавалися раніше абсолютними, незмінними, первісними (непроникливість, інерція, маса і т. ін.) і які тепер виявляють себе, як відносні, властиві тільки деяким станам матерії. Отже, зникає не матерія, а історично обмежені знання про неї. Наприклад, якщо раніше вчені вважали, що природа існує лише у формі речовини, то сьогоднішня наука виділяє такі форми існування матеріального світу: речовина; поле; плазма; антиречовина; антиполе; соціальна форма існування матеріального світу. Наука може відкрити безліч форм існування матеріального світу, але всі ці форми його прояву “зніматимуться” філософським терміном “матерія”, як найбільш узагальненим поняттям, яке описує існування зовнішнього світу. *“Матерія, – пише В.І. Ленін, – є філософська категорія для означення об’єктивної реальності, яка дана людині у відчуттях її, яка копіюється, фотографується, відображується нашими відчуттями, існуючи незалежно від них”* [1; с. 120].

В.І. Ленін чітко розрізняє філософське і природничонаукове витлумачення матерії. Він пише: *“...зовсім недозволенна річ сплутувати, як це роблять махісти, учення про ту чи іншу будову матерії з гносеологічною категорією, – сплутувати питання про нові властивості нових видів матерії (наприклад, електронів) із старим питанням теорії пізнання, питанням про джерела нашого знання...”* [там само; с. 119].

Дати природничонаукове витлумачення матерії – це справа науковців. Стосовно філософського витлумачення, то “діалектичний матеріалізм наполягає на приблизному, відносному характері всякого наукового положення про будову матерії і властивості її, на відсутності абсолютних граней у природі, на перетворенні рухомої матерії з одного стану в інший” [там само; с. 255]. Щоб вірно відтворювати навколишній світ природознавці мають перейти у філософії від метафізичного матеріалізму до діалектичного. *“Цей крок робить і зроби́ть сучасна фізика, але вона йде до єдино вірного методу і єдино вірної філософії природознавства не прямо, а зигзагами, не свідомо, а стихійно, не бачачи ясно своєї «кінцевої мети», а наближаючись до неї помацки, хитаючись, іноді навіть задом. Сучасна фізика лежить у*

пологах. Вона народжує діалектичний матеріалізм” [там само; с. 306–307], – зауважує В.І. Ленін.

По-четверте, в процесі критики своїх опонентів В.І. Ленін не лише показує їхні недоліки, перекручення, а й творчо розвиває матеріалістичну філософію. Зокрема, у праці «Матеріалізм і емпіріокритицизм» він не лише розкрив гносеологічні корені махізму і його зв'язок з кризою в природознавстві на рубежі ХІХ–ХХ століть, а й по новому витлумачив ряд положень марксистської філософії, зокрема розвинув вчення про пізнаванність світу, теорію відображення тощо.

Література: *Ленін В.І.* Матеріалізм і емпіріокритицизм // Повн. збір. творів // Переклад з п'ятого російського видання. – Київ. Вид-во політичної літератури України. – Т. 18, – С. 7–354.

АННОТАЦІЯ

Критический характер философских работ В.И. Ленина

В тезах автор обосновывает позицию В.И. Ленина в спорах с махистами относительно теории познания. Критика В.И. Ленина, как доказывает автор, является принципиальной, системной, комплексной, глубокой.

Ключевые слова: теория познания, “вещь-в-себе”, революция в науке, “материя”, принципы критики, диалектический материализм.

SUMMARY

The Critical Nature of V. Lenin's Philosophical Works

In the thesis the author justifies V. Lenin's position concerning epistemology Machists disputes. Lenin criticism, as the author proves, is fundamental, systematical, comprehensive, and profound.

Keywords: epistemology, "thing-in-itself" revolution in science, "matter", the principles of criticism, dialectical materialism.

Опубліковано: *Кітов, М. Г.* Критичний характер філософського доробку В. І. Леніна / *М. Г. Кітов* // «Матеріалізм і емпіріокритицизм» – шедевр світової філософської думки [Текст]: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 27–28 листопада 2008 року. – К.: НТУУ «КПІ», 2008. – 244 с. – С. 105–108. (0,3 д.а.).